

ՇԻՐԱԿԻ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՎԱԾՔԸ XIX ԴԱՐՈՒՄ
ԵՎ XX ԴԱՐԱՍԿԶԲԻՆ

Կարինե Բազեյան

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
ՀՀ ԿԳՄՄՆ «Պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի
պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ

Բանալի բառեր՝ Շիրակ, գործվածք, գորգ, կարպետ, ասեղնագործություն,
ժանյակ, դաջազարդ:

XIX դարում և XX դարասկզբին գեղարվեստական գործվածքի տարբեր տեսակները՝ գորգն ու կարպետը, ասեղնագործ, ժանյակե բանվածքները լայնորեն կենցաղավարում էին շիրակցիների մեջ: Դրանք բնակարանի ներքին հարդարման կարևոր ու հարգի բաղադրիչներն էին, որպեսզի մնացին ընդհուպ մինչև XX դ. կեսերը: Հողվածում դիտարկվում են գործվածքի բոլոր տեսակներն ու ներկայացվում են դրանց տեխնիկական, ոճական, գեղագարդման առանձնահատկությունները՝ որպես Շիրակի էթնիկ մշակույթի կարևոր բաղադրիչ:

Նախաբան. Շիրակը ուստայնանկության հնագույն կենտրոններից մեկն է Հայկական լեռնաշխարհում, ինչի վկայությունն են պեղումներից հայտնաբերված գտածոները և գրավոր պատմական սկզբնաղբյուրները: Հայաստանում հայտնաբերված գեղարվեստական գործվածքի հնագույն նմուշները պեղվել են Շիրակում. մասնավորապես Արթիկում¹, իսկ Անիի պեղումներից գտնվել են ինչպես կարպետի պատառիկներ, այնպես էլ XIII դ. թվագրվող ոսկեթել-մետաքսաթել ասեղնագործության նմուշներ²: Անիի գեղարվեստական գործվածքի, մասնավորապես ասեղնագործության բարձր զարգացման վե-

¹ Хачатрян Т. Древняя культура Ширака. Ереван. -1975. с. 264.

² Орбели И. А. Избранные труды. Ереван. -1963. сс. 44-46.

րաբերյալ բազմաթիվ վկայություններ են պահպանվել: Տարբեր իրադարձությունների ու դեպքերի նկարագրություններում ուղղակի և ոչ ուղղակի, բայց շատ կարևոր տեղեկություններ են թողել Հովհաննես Դրասխանակերտցին, Ասողիկը, Մխիթար Անեցին, Մատթեոս Ուռնայեցին, Արիստակես Լաստիվերցին և այլ պատմիչներ³: Ժամանակի ընթացքում գործվածքի տարբեր տեսակներն ու հատկապես գեղարվեստական բանվածքն այստեղ բարձր զարգացում են ապրել՝ արտահայտելով տվյալ դարաշրջանի մշակույթի հիմնական գծերը և բնակչության աշխարհայացքն ու ճաշակը:

Կահույքի բացակայության պայմաններում հայոց մեջ փափուկ իրերի դերը խիստ կարևորվում էր: Ըստ կիրառության՝ դրանք տարբերվում էին գործվածքի տեսակով, չափերով ու գեղագարդամբ: XIX դ. դարում և XX դարասկզբին գեղարվեստական գործվածքի տարբեր տեսակները՝ գորգն ու կարպետը, ասեղնագործ, ժանյակե բանվածքները, լայնորեն կենցաղավարում էին շիրակցիների մեջ: Դրանք բնակարանի ներքին հարդարման կարևոր ու հարգի բաղադրիչներն էին, որպիսին մնացին ընդհուպ մինչև XX դ. կեսերը: Եթե ավանդական (հատկապես գյուղական) բնակարանում գործածական էին գորգերը, կարպետները, ջեջիմները, մեզարները, թաղիքներն ու դրանցից պատրաստված իրերը, ապա XIX դ. վերջից քաղաքային կենցաղ մուտք գործեցին ասեղնագործ ու ժանյակե նորաձև իրեր, որոնք լայնորեն տարածվեցին XX դարասկզբից՝ դառնալով բնակարանի ներսույթի պարտադիր բաղադրիչ: Գեղարվեստական գործվածքը ոչ միայն զարդարում էր հագուստն ու սենյակը, այլև կատարում էր յուրատեսակ սոցիալական ցուցիչի դեր, քանի որ դրա քանակը, որակը, տեսականին, զարդահամալիրը, կիրառման ոլորտները տարբեր էին քաղաքի բնակչության զբաղմունքին, կարողությանն ու կրթությանը համապատասխան:

Հիշյալ ժամանակաշրջանից հետո առանձնացված գործվածքի տեսակների դերն ու նշանակությունն աստիճանաբար նվազեցին, ինչը բերեց ավանդական գեղարվեստական արհեստների մասնակի դուրսմղմանն ու արհեստը կրողների կտրուկ նվազմանը: Դա պայմանավորված էր մի շարք գործոններով՝ քաղաքային նոր կենցաղի ձևավորումը, կանանց զբաղվածության վեկտորի փոփոխությունը (նրանց լայն ներգրավվածությունը ֆաբրիկա-գործարանային արտադրության մեջ), գործարանային արտադրության նույնանման իրերի ներթափանցումը շուկա և այլն:

Շիրակը Պատմական Հայաստանի գորգագործական ու կարպետագործական կենտրոնների թվում յուրահատուկ տեղ է գրավում: Հայտնի է, որ այս տարածաշրջանում այդ ոլորտն արդեն Բագրատունիների ժամանակաշրջանում գտնվում էր զարգացման բարձր մակարդակի վրա: Այստեղ ընդունված էին գորգերի ու կարպետների տեխնոլոգիական ու գեղագարդման այն սկզբունքները, որոնք այս կամ այն առանձնահատկություններով հանդերձ, հայտնի էին պատմական Հայաստանի պատմագագազրական բոլոր մարզերում: Այդ ավանդույթները տվյալ տարածաշրջանում այս կամ այն չափով

³ **Բազեյան Կ.**, Անիի ասեղնագործության ու նրա ժառանգորդման շուրջ // Միջազգային գիտաժողով «Անին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն», Երևան, 15-17 նոյեմբերի, 2011, զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2012:

պահպանվել էին նաև խորհրդային տարիներին, և դրանց շատ արգասիքներ էլ, անուշտ, կան նաև մեր ժամանակներում:

XIX դ.վ. - XX դարասկզբին Շիրակում ավելի լայն տարածում ուներ կարպետագործությունը, քան գորգագործությունը: Այս մասին վկայում են տարբեր աղբյուրներ: Ալեքսանդրապոլի մասին իր հուշերում Հ. Գյուլեցյանը պատմում է, որ «Գյումրիում կարպետ գործելն ավելի էր տարածված, քան գորգը գործելը: Կարպետները գործում էին զանազան ծաղիկներ, թռչուններ, զարդանկարներ արտահայտող նախշերով, հարմարեցնելով գույները: Պետք է ասել, որ բավականին լավ վարպետներ կային, որոնց աշխատանքները հիացմունք էին առաջացնում: Կարպետ գործող վարպետները գործում էին նաև փողով: [...] Կարպետը գյումրեցիների սենյակի զարդն էր համարվում, իհարկե, ամեն կերպ աշխատում էին վրան չնստել, չփռոտել, որքան հնարավոր է մաքուր պահել»⁴:

«Մուրճ» ամսագրի 1901 թ. 10-րդ համարում, որտեղ խոսվում է Կովկասի տնայնագործության մասին, գրված է «Այժմ Ալեքսանդրապոլի կարպետները իրանց նրբութեամբ, գույների ներդաշնակութեամբ ու դիմացկունութեամբ ամենայն համարձակութեամբ կարող են մրցել այդ տեսակի ամենալավ նմուշների հետ»⁵:

Շիրակի կարպետագործական կենտրոններին հիմնականում բնորոշ էին կարպետների հետևյալ տիպերին պատկանողները. *Բուսածաղկային* մանր հորինվածքներով կարպետներ, որոնց թվումն են «*նշանախշ*» ու «*կենաց ծառ*» նախշի տարբերակներով բնորոշվողները, որոնք ընդհանրապես ունեցել են համահայաստանյան տարածում ու հայտնի են եղել բազմաթիվ տարբերակներով: Շիրակում լայն տարածում ունեին նաև «*Գլաձոր*» կոչվող տիպին պատկանող կարպետները, որոնք բնորոշվում են շեղանկյունազարդով ու եզրերին պատկերված տերևանախշով կամ թռչնակերպ ոճավորումներով: Տարածաշրջանի կարպետագործական մշակույթի առանձնահատկությունները հատկապես նկատելի են այս խմբին պատկանող կարպետների *Բազմանիստ հորինվածքներով* բնորոշվող գեղազարդման համակարգերում: Շիրակի հայոց մշակութային համալիրների՝ XIX-XX դարերի նկարագրի ձևավորման հարցում որոշիչ դերակատարում են ունեցել 1830-ականներից սկսված ժողովրդագրական տեղաշարժերը: Դրանց արդյունքում Շիրակին բնորոշ կարպետագործական ավանդույթները լրացվեցին Բարձր Հայքից, Վանանդից, Վասպուրականի ու Տուրուբերանի հյուսիսային գավառներից ու այլ տարածաշրջաններից այդտեղ հաստատված հայերին ու էթնիկական այլ տարրերին բնորոշ համալիրներով: Ըստ այդմ էլ Շիրակը Ջավախքի, Վանանդի ու Բարձր Հայքի մի շարք գավառների կարպետագործական ավանդույթների հետ կազմում է մի ամբողջություն⁶:

⁴ **Գյուլեցյան Հ.**, Գյումրի (Ալեքսանդրապոլ, Լենինական), տետր № 1, 1976, էջ 72 // Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ազգագրության բաժնի արխիվ, գործ 4/99:

⁵ «Մուրճ», 1901, № 10, էջ 226:

⁶ **Պողոսյան Ա., Մուրադյան Տ.**, Շիրակի կարպետների տիպաբանության մասին // Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտական նստաշրջանի զեկուցումների դրույթներ, Գյումրի, 2013, էջ 240:

Շիրակում ու հատկապես դրա կենտրոն Ալեքսանդրապոլ քաղաքում XIX դ.վ. – XX դարասկզբին ամենատարածված, պահանջված ու հարգի գեղարվեստական բանվածքի տեսակները ասեղնագործ ու ժանյակե իրերն էին, որոնք պատրաստում էին գերազանցապես կանայք ու աղջիկները: Ինչպես հիշում է Հ. Գյուլեցյանը, «Երբ աղջիկն արդեն 13-15 տարեկան է, նրան սովորեցնում են ձեռագործ անել կա՛մ մայրը, կա՛մ հարևանի ու բարեկամների աղջիկները: Ձեռագործ ասելով գյումրեցին հասկանում էր կանվայի վրա խաչկար, հարթակար, ցողունակար, թյակար՝ գունավոր կամ սպիտակ թելերով, հելունով զանազան հաշիաներ գործել: Այս տարիքից աղջիկները մոր հավաքած կոպեկներով գնած գունավոր մետաքս թելերով կարում կամ հելունով հաշիաներ են գործում, երեսսրբիչների, բարձի երեսների, շապիկների, կոֆտաների, թաշկիհանկների և այլնի համար՝ օժիտի և նվերներ տալու համար»⁷:

«Մուրճում» ևս հիշատակվում է Շիրակի ասեղնագործուհիների մասին. «Գեղեկուհիների մեջ կան և այնպես ասեղնագործներ, որ իրենց ձեռքի արվեստով կարող են զարմանք շարժել քաղաքի ամենալավ մետաքսի անկուածներ բանողին: Ասեղնագործության մեջ առաջին տեղը բռնում են ալաշկերտցի, մշեցի կնիկները»⁸:

Շիրակի ասեղնագործության մեջ կարելի է առանձնացնել երեք շերտ, որոնք տարբերվում են գործածված նյութերով, տեխնիկայով, զարդանախշերով ու կիրառման ոլորտներով: Դրանք են ավանդական-ժողովրդական, քաղաքային և վերնախավային ասեղնագործությունները⁹: Ավանդական ասեղնագործությունը, որ պահպանվել էր գյուղերում և քաղաքի արհեստավորական խավի մեջ, արվում էր խաչկարով, հարթակարով, թելքաշով: Այն կրում էր հայկական ասեղնագործության հնագույն գծերը և արմատներով հենված էր ժողովրդական ստեղծագործության վրա: Սրա մեջ է մտնում նաև ոսկեթել-ոսկեքուղ ասեղնագործությունը, ինչը կապված էր կանանց ավանդական տոնական հագուստի գեղազարդման հետ և Ալեքսանդրապոլում լայն տարածում ուներ: Ատրպետն այդ մասին գրում է. «... թանկարժեք թավիշների վրա ասեղնագործ գրակներ և թասակներ էին պատրաստում Ախալցխացի, Լենինականցի և Թիֆլիսեցի կիները, որոնք ճարպիկ առևտրականների ձեռքով հասցնում էին Ալեքսանդրիա, Գամիրք, Թունիս և Մարոք, ոսկի էին քաշում Կովկաս: Սրանց շարքին արդյունահանում էին նույնպես ոսկեթելով ծաղկված թավիշի երեսներով բաճկոններ, բաշմաղներ, որոնք նույնպես ապրուստ էին տալիս աշխատավորներին»¹⁰:

Քաղաքային ասեղնագործությունը նման է Հայաստանյան մյուս քաղաքների (Երևան, Շուշի, Նոր Բայազետ և այլն) նույն ժամանակների ասեղնագործությանը: Մա ավանդականի և նորի միացություն է, ուր համատեղ հանդես են գալիս ինչպես ժողովր-

⁷ Գյուլեցյան Հ., նշվ. աշխ., էջ 71:

⁸ Նիկողոսեան Ն. ք., Տպատրուբիներ Շիրակի գիւղերից // «Մուրճ», 1902, № 1, էջ 110:

⁹ Բազեյան Կ., Ասեղնագործությունը և ժանեկագործությունը Ալեքսանդրապոլի արհեստների համակարգում // ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 1, Գյումրի, 1997, էջեր 113-114:

¹⁰ Ատրպետ, Ինչ ժառանգեցինք, Լենինական, 1933, էջ 26 // Հայաստանի պատմության թանգարանի արխիվ, գ. 176 (ա):

դականը, համահայկականը, այնպես էլ արտաքին՝ ռուսական, եվրոպական քաղաքային մշակույթների ազդեցությունը: Դա դրսևորվել է այնպիսի կենցաղային իրերի բանվածքներում, ինչպիսիք են ծածկոցները, վարագույրները, սփռոցներն ու անձեռոցիկները: Սրանք պատրաստվում էին սպիտակ բամբակյա գործվածքից և ասեղնագործվում ու ժանեկագարդվում սպիտակ կամ բաց գույների բամբակյա ու մետաքսյա թելերով:

Ալեքսանդրապոլի ասեղնագործության երրորդ շերտը, որը շատ փոքր մաս է կազմում, արդեն անջատված է ավանդական-ժողովրդականից և արտաքին ազդեցության արդյունք է: Սա բնորոշ էր քաղաքային վերնախավին, որը, աշխատանքի կամ կրթության բերումով սերտ կապեր ունենալով եվրոպական ու ռուսական քաղաքների հետ, յուրացրել էր դրանց կենցաղին բնորոշ շատ երևույթներ, ուստի էականորեն տարբերվում էր տեղական ավանդական ասեղնագործությունից:

Ժանյակների վերաբերյալ պետք է ասել, որ Ալեքսանդրապոլում տարածված էին ասեղնագործ, հելունագործ և ավելի սակավ մեծ ու փոքր մաքրագործ և գլխիգործնակագործ ժանյակները¹¹: Ընդհանուր առմամբ նկատելի է, որ ասեղնագործ ժանյակը կիրառվում էր նուրբ, փոքրածավալ աշխատանքներում, իսկ հելունագործը՝ ինչպես փոքր, այնպես էլ խոշոր, հաստ ու մեծածավալ առարկաներ գործելիս: Այս մասին Ատրպետը գրում է. «Ժանյակի, օյայի գործը խիստ տարածված էր տնայնագործների մեջ: [...] Ամենանուրբ ոստայնր գործում էին ասեղով և կարթասեղով, որով զարդարում էին վզնոցները, կուրծքերը, յափուղների շրջապատը, շապիկների թևքերի շուրջը, նույնիսկ թաշկինակները»¹²:

Գորենակով հյուսում էին հիմնականում ժապավեններ՝ ներքնազգեստն ու սպիտակեղենը զարդարելու համար, իսկ փոքր ու մեծ մաքրքներով պատրաստում էին տարբեր չափերի ծածկոցներ, անձեռոցիկներ կամ առանձին փոքր դետալներ՝ տարբեր իրերն ու եվրոպական նորաձև հագուստը հարդարելու համար: Սրանք արվում էին գերազանցապես սպիտակ բամբակյա թելերով:

Յուրօրինակությամբ աչքի են ընկնում գունավոր մետաքսաթելերով ու ասեղով գործված ժանյակները, որոնցով զարդարվում էին կանանց գլխի ավանդական հարդարանքի մաս կազմող թանթանա-վարդը և դաջազարդ գլխաշորի եզրերը: Վարդը զարդարվում էր գերազանցապես ծաղիկներով, տերևներով, երբեմն նաև թռչուններով: Ծաղիկները կատարվում էին հնարավորինս ռեալիստորեն, բնական գույներով ու ձևերով: Միրված էին հատկապես մանուշակները, շուշանները, զանգակածաղիկները, վարդերը, նարգիզները, որոնք անպայման ամրացվում էին կանաչ ցողուններով և տերևներով կազմված դաշտի վրա: Որպեսզի ծաղիկները ամուր կանգնեն, թերթիկները չթուլանան և գեղեցիկ բացվածքով մնան, հաճախ դրանց հիմքում անցկացնում էին բարակ մետաղալար, որ փաթաթվում էր կանաչ թելով: Ծաղիկների ու տերևների եզրերում ամրացնում էին ձիու մազ, որ ժանյակը տեսքը չկորցնի: Այս ժանյակները աշխատանքի նրբության և բարդ ու աշխատատար տեխնիկայի պատճառով հասու չէին ամենքին, ուստի

¹¹ Քաղեյան Կ., Ալեքսանդրապոլի ժանեկագործական մշակույթը // ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 6, Գյումրի, 2003, էջեր 110-115:

¹² Ատրպետ, նշվ. աշխ., էջ 29:

քաղաքում առանձնացել էին թանթանա գործող վարպետներ, որոնք հայտնի էին ինչպես Ալեքսանդրապոլում, այնպես էլ նրա սահմաններից դուրս:

XX դ. սկզբին ժանյակը լայնորեն սկսում է գործածվել քաղաքային բնակարանի ներսույթի հարդարման և եվրոպական նորաձև հագուստի մեջ: XIX դ. վերջից քաղաք մուտք գործած նորաձև կահույքն առաջացրեց ժանյակե և ժանեկազարդ իրերի նոր տեսակների՝ վարագույրների, ծածկոցների, սփռոցների, տակդիրների և այլ իրերի անհրաժեշտություն ու կիրառություն, կանանց եվրոպական հագուստում սկսեցին լայնորեն գործածվել ժանյակե օձիքները, թեզանիքները, ինչպես նաև ժանեկազարդ ներքնագգեստները:

Գեղարվեստական գործվածքի հաջորդ տեսակը, որն ավելի քիչ է հայտնի ու ավելի շուտ է դուրս մղվել տեղի բնակչության կենցաղից, կազմում են դաջազարդ իրերը: Դաջումը և ծաղկազարդումը բամբակյա գործվածքների զարդանախշման հնագույն եղանակներից էին: Առաջինը կատարվում էր փայտյա փորագրված նախշակադապարներով, որոնք մտցնում էին տարբեր գույների ներկերի մեջ ու տպում կտորի վրա, իսկ ծաղկազարդողները վրձիններով էին աշխատում՝ նուրբ ու մանր զարդանախշերը նկարելով գործվածքի վրա: Հայտնի էր նաև «տակառային» կամ «մոմուկ» տեսակը, որը կապույտ հիմնագույնով է՝ գեղազարդված սպիտակ կետանախշերով: Այս տեսակի դաջազարդ գործվածքները սովորաբար ներկվում էին ինդիգո ներկանյութով տակառների մեջ, նախապես մոմով վրան զարդանախշելով, որը եռացնելուց հետո հավում էր՝ տեղում թողնելով սպիտակ պատկերներ¹³:

Խոսելով Շիրակում արտադրվող բամբակյա գործվածքների մասին, Աստրպետն անդրադառնում է նաև դաջազարդությանը՝ գրելով. «Նուրբ և լայն կտավի ավելի մեծ պահանջ կար դաջվածքների և չթեղենի (դալամքյար) համար: Կարսում հայտնի արհեստանոցներ ունեին Յաղջյանները իրենց դաճերով և Չթջոնք իրենց դալամքյարի կտորներով, որոնք 7 գույնի ներկերով ծաղկում էին չթերը»: Իսկ թե որքան էին դրանք արժևորվում շիրակցիների կողմից, դարձյալ փաստում է Աստրպետը. «Շավշիթի գյուղական պառավները իրենց դալամքյար շապիկները, զբունները և կուբաները տարիներով սնդուկներում ծավված պահում էին և իրենց թոռներին ու ծոռներին կտակում, որ պսակին հագնվեն, բաղդավորվեն և երջանիկ օրերի հասնին: Ընտիր դալամքյարները, որպես թալիսման ոչ միայն հարգվում, այլ պահանջվում էին նորինոր պսակվող դեռահասներից հատուկ պատգամավորներով, որպեսզի ամուսնացող դեռահասները բարի բաղդ-կյանք մտնեն, ծլեն ու ծաղկեն այդ հագուստի գեղանկար բույսերի, կոկոնների և վարդերի նման»¹⁴:

Գեղարվեստական գործվածքի վերոհիշյալ իրերի ողջ ճոխությունն ու բազմազանությունն արտահայտվում էր հատկապես օժիտում: Օժիտը պատրաստվում էր նախապես՝ մինչև ամուսնանալը, աղջկա կողմից, որի ձեռքով գործված, կարված, հյուսված ու ասեղնագործված իրերը վկայում էին նրա շնորհքի, վարպետության, ճաշակի

¹³ Մխիթարյան Ա., Հայոց ազգագրության թանգարանի դաջազարդ գործվածքի նմուշների գեղարվեստական հարդարանքը // «Էջմիածին», 2021, Ա, էջեր 117-138:

¹⁴ Աստրպետ, նշվ. աշխ., էջեր 10-11:

մասին, ինչը շատ բարձր էր գնահատվում հարսնացու ընտրելիս: Ալեքսանդրապոլի օժիտի լրակազմը, որի նկարագիրը տվել է Հ. Գյուլեցյանը, ամբողջական պատկերացում է տալիս XX դ. սկզբի քաղաքային կենցաղում գործվածքի տեսականու ու դրա տոնածիսական նշանակության մասին:

«Աղջկան օժիտ էին տալիս բրոյա անկողին՝ մետաքս (քյաշանի) կամ ծաղկավոր շալ երեսներով, 2 մութաքա (կլոր, երկար բարձ) թավշյա կամ ձեռագործ երեսներով: Տալիս էին կոմոդ՝ ընկույզից պահարան դարակներով՝ հագուստը տեղավորելու համար, տալիս էին խալի կամ կարպետ (մեծ մասամբ կարպետ), վերարկու, բոլորովին նոր շրջագգեստներ 6-12 հատ, բրոյա և մետաքսյա կտորներ, սպիտակեղեն, նույնպես 6-12 ձեռք, անպայման ժանեկազարդ կամ ձեռագործով զարդարված, գուլպաներ՝ գործած (բրդից կամ բամբակից) նվերների համար (աղջիկ կար, որ դեռ 1 տարեկանը չըացրած՝ մայրը, տատը և մյուս հարազատները սկսում էին գործել նրա օժիտի գուլպաները), բաղնեց չամաշուր (սպիտակեղեն)՝ ցամքոցը կամ շապիկը (խալաթ) և գլխեկապը, որոնք գործում էին հատուկ արհեստավորներ, եղակը կամ թասը՝ պղնձից, գլխներին ջուր լցնելու համար, նալիկներ ընկույզի փայտից պատրաստված, սադաֆով զարդարված: Տալիս էին քյաշանի բողչա՝ հագուստի համար, բաղնեց բողչա՝ սպիտակ կտորից, ժանյակներով զարդարված՝ սպիտակեղենի համար: Որպես օժիտ՝ աղջկան տալիս էին քյաշանի փեշտմալ (մետաքսից հատուկ կտոր էր, որ լողարանում կանայք փաթաթում էին): Օժիտի հետ դնում էին նաև կեսրանց համար նվերներ՝ վերնաշապիկներ, գուլպաներ, երեսարբիչներ, գլխի շալ և այլն»¹⁵:

Եզրահանգում. Այսպիսով, գեղարվեստական գործվածքը Շիրակի բնակչության կենցաղում կատարում էր առօրյա-կիրառական, գեղագարդման-գեղագիտական, տոնական-հարգարժան, ծիսական, էթնիկական գործառույթներ, որոնցով էլ կարևորվում է որպես ուրույն երևույթ ողջ մշակութային համալիրի մեջ:

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ТКАЧЕСТВО ШИРАКА В XIX- НАЧАЛЕ XX ВВ.

Базеян К. Р.

Ключевые слова: *Ширак, текстиль, ковер, ковер, вышивка, кружево, набойка.*

Ширак - один из исторических регионов Армении, где ткачество было развито с древнейших времен, о чем свидетельствуют археологические артефакты и исторические письменные источники. В течении последующих столетий художественное ткачество здесь достигло наивысшего расцвета. Ковры, коверты, вышитые и кружевные изделия стали самыми распространенными атрибутами повседневного и праздничного быта населения. В докладе рассматриваются все виды и типы художественного текстиля Ширака, и представляются их технические, стилистические и другие особенности в контексте сельского и городского быта населения.

¹⁵ Գյուլեցյան Հ., նշվ. աշխ., էջեր 32-33:

FABRIC OF ART OF SHIRAK IN XIX AND THE BEGINNING OF THE XX TH CENTURY

Bazeyan K. R.

Key words: *Shirak, textile, rugs, carpets, embroidered, lace, block-painting.*

Shirak is one of the historical regions of Armenia, where weaving has been developed since ancient times, as evidenced by artifacts and historical written sources. Over the next centuries, artistic embroidery reached its peak here. Rugs, carpets, embroidered and lace products have become the most common attributes of everyday and holiday ritual life of the population. The report examines all types of artistic textile of Shirak and presents their technical, stylistic and other features in the context of rural and urban life of the population.

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

1. Ատրպետ, Ինչ ժառանգեցինք, Լենինական, 1933, Հայաստանի պատմության թանգարանի արխիվ, գործ 176 (ա):
2. Բազեյան Կ., Անիի ասեղնագործության ու նրա ժառանգորդման շուրջ // Միջազգային գիտաժողով «Անին միջնադարյան Հայաստանի քաղաքական և քաղաքակրթական կենտրոն», Երևան, 15-17 նոյեմբերի, 2011 թ., Զեկուցումների ժողովածու, Երևան, 2012:
3. Բազեյան Կ., Ասեղնագործությունը և ժանեկագործությունը Ալեքսանդրապոլի արհեստների համակարգում, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 1, Գյումրի 1997:
4. Բազեյան Կ., Ալեքսանդրապոլի ժանեկագործական մշակույթը, ՀՀ ԳԱԱ ՇՀՀ կենտրոնի «Գիտական աշխատություններ», հ. 6, Գյումրի, 2003:
5. Գյուլեցյան Հ., Գյումրի (Ալեքսանդրապոլ, Լենինական), տետր № 1, 1976, էջ 72 // Հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտի ազգագրության բաժնի արխիվ, գործ 4/99:
6. Մխիթարյան Ա., Հայոց ազգագրության թանգարանի դաջազարդ գործվածքի նմուշների գեղարվեստական հարդարանքը, «Էջմիածին», 2021, Ա:
7. Նիկողոսեան Ն. ք., Տպառություններ Շիրակի գիւղերից, Մուրճ, 1902, № 1:
8. Պողոսյան Ա., Մուրադյան Ս., Շիրակի կարպետների տիպաբանության մասին // Պատմամշակութային ժառանգություն և արդիականություն» միջազգային գիտական նստաշրջանի զեկուցումների դրույթներ, Գյումրի, 2013: Տնայնագործությունը Կովկասեան ցուցահանդեսում, Մուրճ, 1901, № 10:
9. Хачатрян Т. Древняя культура Ширака. Ереван. -1975.
10. Орбели И. А. Избранные труды. Ереван. -1963.

Ընդունվել է՝ 20. 09. 2021

Գրայնություն է՝ 22. 10. 2021

Հանձնվել է տպ.՝ 15. 11. 2021

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Կարինե ԲԱԶԵՅԱՆ՝ պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնի ավագ գիտաշխատող, ՀՀ ԿԳՄՄՆ «Պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն» ՊՈԱԿ-ի գիտահետազոտական բաժնի պետ, էլ. հասցե՝ bazeyan60@mail.ru